

3. Пословицы, поговорки и приметы крымских татар собранных Боданинским, Марино и Мурасовым // ИТУАК. – 1915. – №. 52. – S. 1–68
4. Самойлович А. Избранные труды о Крыме / ред. : Э. Эмирова. – Симф, 2000.
5. Ahmet B. Ercilasun. Başlangıcından Yirminci Yüzyıla: Türk Dili Tarihi. – Ankara, 2004.
6. Ali Şamil. Qırım sevgisi: Qırımtatar halqınıñ belli erbapları haqqında. – Simf., 2012.
7. Aqçoqraqlı O. Qırım türk-tatar edebiyatınıñ qısqaça tarihçesi // Millet. – 1920. –Yanv. 13.
8. Arbatlı Ü. Çocuqlara arqadaş. Qıraet. Birinci kitap. – Petrograd: M.A. Maqsudov matbaahanesi, 1914. – 87 s. – S. 19, 20–21, 60–61 ; 62, 79–81, 86–87.
9. Ayvazov H. Bizde edebiy ve ilmiy dil lâzimmi, degilmi? // Yeñi dünya. – 1926. – Avg. 14.
10. Ayvazov H. Edebiy, ilmiy tile doğru! // Yeñi dünya. – 1927. – May. 29.
11. Aziz şehitimiz Hamdi Giraybaynıñ “Qırım tarihi” dissertatsiyasınıñ ilâvesi : Qırım edebiyatına bir baqış // Yıldız. – 1995. – № 3. – S. 18–20.
12. Boyacıyev T. İnqilâp devrinde qırımtatar yaşlığı. – Aqm., 1930. – 108 s.
13. Çatırtavlı. Bütün yazıcılarımızğa: qaysı til? // Millet. 1918. – Avg. 23, 25.
14. Çatırtavlı. Mevlüt bayramı // Millet. – 1918.– Dek. 19.
15. Çobanzade B. Bir saray quracaqman. – Simf., 2001.
16. Çobanzade B. Kırımtatar edebiyatında Kurultaycılık ve milletçilik – Bakı, 1929.
17. Kerim İ. Medeniy esnas. – Aqm., 1997.
18. Kerimov İ. Eşit, mevta ne söyleyur! // Yıldız. – 1996. – № 6. – S. 158–167.
19. Kermençikli C. Ma-bih-il-iftiharım / T. Kerim. – Aqm., 2005.
20. Velicanov M. Yañı imlâmız hususunda // Azat Qırım. – 1942. – Sent. 4.

Коваль О.В.

УДК 811.161. 2'373.2

ВЛАСНІ НАЗВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** У роботі розглядаються проблеми інтертекстуальності та аналізуються власні назви як самостійні елементи інтертекстуальних зв'язків на матеріалі поетичних творів ХХ століття. Досліджуються особливості інтерпретації онімів як конденсованих символів, індивідуально-авторського переосмислення контексту світової і національної культури та історії у творах “неокласиків”. Розглядаються семантичні особливості художнього мовлення, визначаються функції, семантико-стилістичні та структурні особливості мовних засобів, простежуються тенденції своєрідного вживання власних назв у творчості “неокласиків”.*

Ключові слова: інтертекстуальність, текст, діалогічність, власні назви.

***Аннотация.** В работе рассматриваются проблемы интертекстуальности и анализируются имена собственные как самостоятельные элементы интертекстуальных связей на материале поэзии ХХ столетия. Исследуются особенности интерпретации онимов как конденсированных символов, индивидуально-авторского переосмысления контекста мировой и национальной культуры и истории в творчестве “неоклассиков”. Рассматриваются семантические особенности художественной речи, семантико-стилистические и структурные особенности языковых средств, прослеживаются тенденции своеобразного использования имен собственных в творчестве “неоклассиков”.*

***Ключевые слова:** интертекстуальность, текст, диалогичность, имена собственные.*

***Summary.** In work deals with the problems of intertextuality and analyzed their own names as separate elements intertextual connections on the material of poetry of the twentieth century. Investigates the features of the interpretation onyms as condensed symbols of author individual rethinking the context of global and national culture and history in the work of “neoclassicists”. Lexical variety and semantic peculiarities of artistic language are examined. The functions, semantic-stylistic and structural peculiarities of language means are defined. The tendencies of distinctive word usage in language creativity of “neoclassics” are revealed and scientifically grounded.*

***Keywords:** intertextuality, text, dialogic, proper names.*

Актуальним напрямом дослідження в сучасному мовознавстві є явище інтертекстуальності. Науковці розглядають його як текстову категорію, що “відображає співвіднесеність одного тексту з іншими, діалогічну взаємодію текстів у процесі їх функціонування і забезпечує прирощення смислу твору” [4:104]. Будь-який текст пов'язаний з уже наявними текстами і несе у собі інформацію про певні події. Тому М. Бахтін пропонує розглядати окремих текст не як замкнуте ціле, а як діалог з усіма попередніми і сучасними культурними епохами [2: 241].

Метою цієї роботи є аналіз власних назв як самостійних елементів інтертекстуальності на матеріалі поетичних творів ХХ століття.

Характерною ознакою літературного тексту М. Бахтін називає “діалогічність” [2], яка зумовлює співіснування в одному контексті багатьох культурних хронотопів. На думку Р. Барта, інтертекстуальні компоненти актуалізують “інші тексти попередньої культури і тексти оточуючої культури... уривки старих культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і т. ін.” [1:78]. Такі елементи “інтенціонально спрямовані на творення широкого семіотичного поля, в якому, як і в живому культурному

просторі, інтегруються зразки різностильових форматів, що робить цей простір відкритим, здатним до еволюції та оновлення форм й актуалізації змісту” [5:25]

У творчості поетів-“неокласиків” інтертекстуальними елементами виступають оніми. Велика кількість антропонімів використовується у назвах поезій: “Князь Ігор”, “Вороний”, “Олесь”, “Самійленко”; “Сковорода”, “Володимир”, “Володимир Мономах”, “М. К. Заньковецькій”, “Тарас Шевченко”. У такий спосіб митці проводять огляд історичного становлення нації, починаючи із давніх часів до сучасних поетам днів. Кожна з назв “символізує реальні події або вчинки героїв, що декодуються в контексті поетичного твору” [7: 6].

Продуктивним є використання топонімів, які співвідносяться не тільки з місцем (як географічним об’єктом), а й пов’язані з цілою епохою, з конкретним історичним часом та подіями в житті народу. Подібні оніми виконують локативно-темпоральну функцію та відзначаються низьким рівнем експресивного забарвлення, але є естетично значимі. Для розуміння змісту, який вкладено в таку назву, необхідні ґрунтовні знання світової культури та історії. Тільки тоді в повному обсязі розкривається роль певної ономастичної одиниці та художній задум поета: *Звідки ж тече ота кров? / З Галичини? З Буковини? / Бачать Карпат верховини, / Звідки тече ота кров (М. Драй-Хмара).*

У мовотворчості “неокласиків” уживані антропоніми чи топоніми – це найчастіше конденсовані символи, які побудовані на “асоціативних зв’язках теперішнього з минулим” і виражають основну ідею – невинність часу [3:99]. Показовими є приклади поезій М.Зерова “Київ-традиція”, “Чернігів”, М. Драй-Хмари “Чернігів” “На Хортиці”, де подається тривалий період у становленні міста через конкретні історичні особи та об’єкти. У стислому контексті читач отримує великий обсяг інформації: *До тебе тислись войовничі готи, / І Даннариштадт із нуці виглядав. / Тут бивсь норманн, і лядський Болеслав / Щербив меча об Золоті ворота; / Про тебе теревені плів Ляссота / І Левассер Боплан байки складав (М. Зеров); Де Болдині дримали тихі гори, / Де плавав Сіверський рибалка Круть, / Б’ють молоти, нові часи кують / І будять лузу займище просторе (М. Зеров).* У вірші “Куліш” автор вживає в першому катрені імена та прізвища видатних постатей минулого, щоб підкреслити швидкоплинність часу, яка міняє покоління, ідеї, ідеали, але не торкається справжніх цінностей. Цю думку підтверджує використаний у другому катрені топонім, майстерно вбудований у вислів фразеологічного типу: *Та він [Куліш] працює. Феніксом з пожегару / Мотронівка народжується знов (М. Зеров).* Мотронівка – хутір, на якому з 1873 року жив, працював та помер П. Куліш. У творі М. Зерова топонім **Мотронівка** стає символом духовного відродження.

Своєрідним символом втрати загальнолюдських цінностей є історичний топонім **Помпея** в мовотворчості Ю. Клена: *Не витвір я [душа] фармакопей. / О ні! Я з-під руїн Помпей / твоєї кличу і зову (Ю. Клен).* Занепад моральних принципів суспільства асоціює в поета зі зруйнованим, зниклим містом. Але завжди лишається надія та віра, про що свідчить останній рядок, який, є заклик до порятунку загублених душ: *Рятууй, рятууй мене, живу! (Ю. Клен).*

У своєму поетичному доробку митці неодноразово згадують часи Київської Русі. Найменування історичних осіб та географічних реалій – **Святослав, Володимир, Олег, Ярославна, князь Ігор, Данило-князь, Чорна Могила, Доростол** тощо яскраво характеризують добу становлення України і символізують її героїчне минуле: *Хто в далеч рвався, головою ліг, / І з черепа п’яного Святослава / П’є вже вино тверезий печеніг (М. Зеров); Плекаючи, що в давнині жило, / Останні дні дримотно досинає / Олегів мужніх прастире кубло (М. Зеров); Чернігове, за смілого Мстислава / на Сівері ти голосно гримів, / змагаючись із містом Ярослава, / та гомін той заглух у млі віків (М. Драй-Хмара); тяжить Могила Чорна над тобою (М. Драй-Хмара); Данило-князь у пору лихоліття / Молився на горі під ясним дубом (Ю. Клен).* У “конотатах імен національної історії переважають внутрішньо- та зовнішньополітичні, ментальні, соціально-психологічні характеристики” відповідних поетонімів [6:11].

Іноді географічні назви виконують функцію хронотопів, символізуючи певний період у житті окремої людини. У залежності від лексичного оточення, такі топоніми набувають різного стилістичного забарвлення: ностальгії, суму, іронії чи гумору: *Я пам’ятаю вечір тьмяний / Над Петербургом голубим (М. Драй-Хмара) – “Пам’яті Єсеніна”; То от по роках проби і блукань / Прибився знов у рідну Березань (М. Зеров) – “Турчиновський”; Над Волгою туман прозорий / І місяць сонний і блідий. / Край берегів чорніють гори. / Тарас [Шевченко] вдивляється, радий... (П. Филипович); Та вірю, що в прийдешності поети, / Як Пушкін – Крим, одвідають планети (М. Рильський).*

Поети часто застосовують власні назви як культурологічне тло для створення стилістичних контрастів – буденного, низького та високопоетичного: *І горя людського гіркий полин / Вмить перетворений на мед Гімета (М. Зеров); В уста язик покладено буденний / І вбрано вас во вретиче лихе: – / Всесильний Рамо! Чарівна Псіхе! (М. Зеров); Ах, то кріпацький Паганіні! В своїй каятці знов заграв (П. Филипович).* Порівнюючи Київ із **кублом Батія**, Ю. Клен відтворює політичну ситуацію всередині країни за часи правління Сталіна: *Священний граде мій, о Кисве! / Невже це ти – кубло Батиєве?! / Невже ж тебе укрила твань? (Ю. Клен).*

У деяких випадках паралелізм на основі власних назв сприяє створенню гумористичного, а іноді й саркастично забарвленого мовлення: *Бо ж він стільник, а не пуста воцинка, / Бо ж він Олесь, а не Грицько Чупринка (М. Зеров); Живем ми, кинувши не Київ – Баальбек (М. Зеров); Рим, Царгород, Париж та Мекка, / що владно ваблять нас, – не Кремль...; А Пампаси – не Криве й не Бровки (М. Рильський).*

Нагромадження топонімів в одному контексті допомагає конденсувати або підкреслити певну ознаку створюваного образу – підсилити відчуття зневаги або, навпаки, гордості: *Відбудь на тиждень сім засідань. / На кожному присяжно лай / Париж і Лондон, / Рим і Відень, – / ті буржуазні кубла*

зрай (Ю. Клен); І кожен день кудись в трамваї, / І кожен день не те, що треба, – / А десь і Ганг, і Гімалаї, / і спокій голубого неба (М. Драй-Хмара).

Уживанням одночасно декількох топонімів, які називають місця, куди під час сталінських репресій була вислана велика кількість людей, поет передає всю масштабність тієї трагедії: *На Соловки, на Колиму, на Лену / їх викидав, як дрова, пароплав (Ю. Клен); Нарим, Таймир, Камчатку і Печору / ви заселили натовпом густим (Ю. Клен); Його велінню вірні аж до гробу, / ми постачаємо людську худобу, / новий виконуючи ритуал / на Єнісей, Печору та Урал (Ю. Клен).*

Окремо треба виділити роль гідронімів у мовотворчості “неокласиків”. Як вже зазначалося вище, річка в художній літературі є символом мінливості самого життя. “Неокласики” теж використовують символічний зміст цієї лексеми, але конкретизуючи її: *Висхне Рейн, і ліси на горі не синітимуть (М. Рильський)*. Швидкоплинність часу передається через образ ріки **Збруч** у поезії М. Драй-Хмари: *Минуть роки, і кров зашерхне, / і висхне Збруч, мутна ріка*. За допомогою епітета **мутна**, ужитого в складі поширеної прикладки з опорним словом **ріка**, автор створює історичну картину давніх часів смутку й розорення. В обох прикладах ми спостерігаємо вживання поряд із гідронімами **Рейн, Збруч** дієслова **висхне**, яке виконує роль семантичного центра мовних зворотів і виражає певний часовий простір.

М. Зеров уживає історичний гідронім **Каяла**. Ця назва вийшла з активного використання. Поет застосовує її не як елемент історичного переспіву подій, а як символ лихого передчуття, що розкривається через празміст цього оніма. Образ ріки **Каяли** є способом передачі індивідуально-авторських почуттів смутку, тривоги за майбутнє: *О, що за туга розум мій опала! / Яка крізь серце протекла Каяла, / Що за чуття на серце налягло!*

Крізь весь поетичний доробок кожного з поетів проходить образ **Дніпра**, який уособлює душу тисячоліть. Цей гідронім вони вживають і в поезіях на історичну тематику, і в ліричних творах. З певним стилістичним навантаженням уживається давня назва ріки Дніпро – **Славу́та**. Етимологічно онім Славу́та є найдавнішою, власне українською назвою головної ріки України. Осмислюючи цю лексему як похідну від прикметника **славетний**, автор створює високопоетичний образ, у якому втілено велич і силу України та її народу з давніх часів до сучасних днів: *Нові троянди на землі цвітуть, / Нові чайки бувають на Славу́ті (М. Рильський)*.

Власні назви є одним із мовностилістичних засобів реалізації інтертекстуальних зв'язків у поетичних творах “неокласиків”. Митці активно вживають імена класиків світової та української літератури, культурних діячів, історичних постатей. Вони використовують їх у межах свого художнього задуму чи своєї інтерпретації, як певний зразок.

Широкого спектру конотацій зазнали в поезіях “неокласиків” назви річок, країн, гір, які часто застосовуються як засіб інакомовлення. Такі одиниці надають значних можливостей у процесі декодування інтертекстуальних зв'язків.

Таким чином, у мовотворчому доробку “неокласиків” оніми зазнають переосмислення, зберігаючи свою первісну вмотивованість. Вони не потребують додаткових пояснень і становлять широке поле для діяльності читача, обмежене лише запасом його фонових знань.

Джерела та література:

1. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Просвещение, 1989. – 616 с.
2. Бахтин М. Проблемы содержания, материала и формы в словесном творчестве / М. Бахтин. – М. : Прсвещение, 1975. – 326 с.
3. Вартањян Э. А. В честь и по поводу : [Ономастика] / Э. А. Вартањян. – М. : Советская Россия, 1987. – 143 с.
4. Кожина М. Н. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / М. Н. Кожина. – М. : Флинт, 2006. – 696 с.
5. Маленко О. О. Інтертекстуальність в українській постмодерній поезії : діалог культурних кодів / О. О. Маленко. – Режим доступу до : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/lingv/2008_25/23.html
6. Петрова Л. П. Власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л. П. Петрова. – Харків, 2003. – 18 с.
7. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіостилі Яра Славутича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л. І. Селіверстова. – Харків, 1994. – 19 с.